

ПАВЛОВИЋИ И УГАРСКИ КРАЉЕВИ

Три генерације босанске великашке породице Павловића долазиле су у додир са угарским краљевима. Ти односи су били посредни и непосредни. У прву групу се може сврстати индиректна помоћ Угарске у изградњи земаља Павловића. Кнез Павле Раденовић, родоначелник и епоним потоње породице Павловића, радио је на проширењу својих територија, користећи се чињеницом што је Босна после смрти краља Твртка I 1391. године морала да се бори са угарским краљем за свој опстанак. Када су се, међутим, 1394. године Жигмунд и Твртков наследник, босански краљ Дабиша измирили, Павле Раденовић је потиснут на маргину догађања.

Његов значај је, међутим, опет порастао после пораза краља Жигмунда у бици код Никопоља 25. септембра 1396. године. Кнез Павле је тада отворено стао на страну новог босанског краља Остоје, турског штићеника. Он је 1401. године заједно са њим пристао уз Жигмундовога смртног непријатеља, претендента на угарски престо, напуљског краља Ладислава Анжујског. Павле Раденовић је остао противник краља Жигмунда и када се Остоја измирио са њим. Због измирења са угарским краљем, Павле Раденовић је штавише са неким другим босанским великашима збацио краља Остоју и на престо довео Твртка II.¹ Он је остао веран Ладиславу Напуљском све до 1411.² Тек тада је прешао поново на страну краља Жигмунда.³

¹ Радонић Ј., *О кнезу Павлу Раденовићу, Приложак историји Босне крајем XIV и XV века*, *Летопис Матице српске*, 211, 1902, 40-41;

² Ивић А., *Радосав Павловић, велики војвода босански*, *Летопис Матице српске*, 241, 1907, 9.

³ Радонић, *н. д.*, 54-55.

Сигуран је знак добрих односа Павла Раденовића са угарским краљем што је Жигмунд у априлу 1411. године упутио двојицу посланика, дворског витеза (aule regie miles) Ладислава Јакча од Кушаља и дворјанина (aulicus) Јована Ча(л)-нака у Дубровник и код Сандаља Хранића.⁴ Њих двојица су затим заједно са дубровачким посланицима посетили Сандаља и Павла Раденовића да их наговоре да уступе Дубровнику Конавле и Драчевицу.⁵ Један од ових личности, Јован Ча(л)нак за сада је потпуно непознат у архонтологији средњовековне Угарске. Ладислав Јакч ће нешто касније, 1416. године играти улогу угарског управљача Хваром, Брачом и Корчулом. Он је из једне породице из Сатмарске жупаније на горњој Тиси.⁶ Душанка Динић-Кнежевић га је међутим, вероватно због тога што се он у дубровачким изворима наводи и под именом Јакец, сматрала за Хваранина.⁷ Још даље су отишли преводилац и коментатор мађарског превода Цријевићеве *Историје*, Агнеш Касиба и Laslo Blazovich, који су мислили да Ладислав потиче из породице Јакшића од Нађлака и, да је он из Босне.⁸ Посланици међутим нису затекли кнеза Павла код куће, него само његовог старијег сина Петра, који им није знао ништа одговорити.⁹ Конавле ће међутим, као што ће се ниже видети и даље представљати важан објекат у односима Павловића и краља Жигмунда. Према Јовану Радонићу, кнез Павле Раденовић се почетком 1412. године налазио на угарском двору.

Односима кнеза Павла Раденовића са Угарском учинила је крај његова смрт. На њега и на његовог сина Петра, 24. августа 1415. године извршен је атентат. Они су се шетали

⁴ Љубић Ш., *Листине о одношајих између јужнога славенства и Млетачке републике*, VII, Загреб, 1882, 231-232; Радонић Ј., *н. д.*, 57-58; исти, *Der Grossvojvode von Bosnien Sandalj Hranic Kosača*, Archiv für slavische Philologie, XIX (1897), 427.

⁵ Thallóczy L. - Gelcich J., 243, br. *Raguza és Magyarország összeköttetéseinek oklevéltára* (Diplomatarium relationum reipublice Ragusanae cum regno Hungariae), Budapest, 1887, 243, br. 161. Diplomatarium, 279-285, br. 180-184. Радонић Ј., *н. д.*, 56-57; Foretić V., *Otok Korčula u srednjem vijeku do g. 1420*, Zagreb, 1940, 199-201.

⁶ Szabó L., *Jakcsi László Curzola sziget magyar grófja*, A Tenger, 1917, 1 füzet.

⁷ Динић-Кнежевић Д., *Дубровник и Угарска у средњем веку*, Филозофски факултет у Новом Саду, Институт за историју - Војвођанска академија наука и уметности, Монографије, 28, Нови Сад, 1986, 82.

⁸ Blazovich L., - Galantai E. Ludovicus Tubero, *Kortörténeti feljegyzések, Magyarország, Kristó Gy., Szegedi Középkortörténeti Könyvtár*, 4, Szeged, 1994, 228-229, 355-356. помиње као Јахас из Нарисија. Њега су издавачи у напоменама идентификовали са једним чланом „отмене босанске породице Јакшића”.

⁹ *Diplomatarium*, 243, бр. 161; Радонић Ј., *н. д.*, 58.

у друштву босанског краља Остоје и Сандаља Хранића. Павлу Раденовићу је том приликом одсечена глава, а Петар је везан и одведен у заробљеништво у Бобовац.¹⁰ Историографија је одавно указала на дубље узроке овог догађаја. Они су проналажени у борби за власт вођеној чак и оваквим средствима између двојице од тројице припадника најистакнутијих босанских великашких породица – Хранића-Косача и Павловића.¹¹

Не сумњајући ниједног тренутка у ову констатацију, желимо да подсетимо шта су разлогом убиства сматрали савременици. Према одговору Сандаља Хранића на релевантно питање Дубровчана, Павле Раденовић је убијен зато што је са сином Петром заједно изневерио босанску краљевину и угарског краља.¹² Ово Сандаљево тврђење у сваком случају противуречи мишљењу Јована Радонића, биографа Павла Раденовића, према којем од септембра-октобра 1411. године „па све до смрти кнеза Павла не мења се његово политичко држање према Жигмунду”.¹³ Ко је од њих двојице био у праву Јован Радонић или Сандаљ Хранић?

У вези с тим намећу се, међутим, и друге недоумице. Издаја босанског краљевства је вероватно алузија на подржавање свргнутог Твртка II против краља Остоје, његовог супарника тренутно на власти, али на који је начин могао Павле Раденовић изневерити угарског краља. Можда се мисли на то да није подржао угарску војску у њеном походу на Босну 1415. године.¹⁴ У недостатку изворног податка можемо то само претпоставити. Мора се, међутим, признати да, пошто су се Дубровчани при томе позвали на изјаву Сандаља Хранића, огорченог противника кнеза Павла, једног од главних саучесника у Павловом убиству, ако не и његовог идејног творца, ово објашњење звучи у први мах као Сандаљев изговор, намењен угарском краљу Жигмунду Луксембуршком, коме је овај извештај упућен. Али управо због тога, оно је морало да садржи бар неки елеменат истине, односно веро-

¹⁰ Радонић Ј., *н. д.*, 55, 60.

¹¹ Ивић А., *н. д.*, 10; Ђирковић С., *Историја средњовековне босанске државе*, Београд, 1964, 243; Тошић Ђ., *Vojvoda Petar Pavlović, prilog istoriji Bosne početkom XV vijeka*, *Jugoslavenski istorijski časopis*, 2001, 1-2; 38-39.

¹² *Diplomatarium*, 261, бр. 173.

¹³ Радонић Ј., *н. д.*, 55.

¹⁴ Радонић Ј., *н. д.*, 59-60.

достојности. Ако је пак овај наш закључак тачан, треба поставити питање, које историчари средњовековне Босне до сада нису поставили: како је могао Павле Раденовић да изда угарског краља, не стварно, већ у формалном погледу? Да би то могао учинити, он је морао да стоји у неком потчињеном односу према њему.

На први поглед звучи додуше необично тврђење по којем би један босански великаш био подређен непосредно угарском краљу, али то ипак не би био јединствен случај. Неки су босански властелини већ раније помишљала на то. У својој студији о „Верној служби и вери господској” Сима Ђирковић је навео овакав случај двојице припадника босанске властеле из 1357. Те године је краљ Лајош I браћу Гргура и Владислава, случајно такође Павловиће, по њиховој жељи, изузео испод власти бана Твртка и подредио их непосредно својој (угарској) круни. Поступак браће Павловића – „презимењака” Павловића, потомака Павла Раденовића, њихово потчињавање непосредно угарској круни изазвао је у своје време у босанском властеоском друштву велику буру. Његови представници су сматрали да је то чин због којег је „вредно племенитом човеку главу одсећи”.¹⁵

У почетку изградње феудалних односа уистину је владало правило по којем „вазал мог вазала није мој вазал”.¹⁶ Мишљење босанске властеле је, међутим, средином XIV века било већ прилично застарело. У Енглеској је то правило нарушио још у XI веку Виљем I Освајач (1066-1087). Он је 1. августа 1086. године сакупио вазале својих вазала и наредио им да му се закуну на верност.¹⁷ Слично је поступио у Француској Филип II Август (1180-1223).¹⁸ Тако ће поступити нешто касније од наведеног случаја у Босни, московски велики кнез Димитрије Ивановић, назван Донски (1363-1389).¹⁹ Ова-

¹⁵ Ђирковић С., *Верна служба и вера господска*, Зборник Филозофског факултета у Београду, VI-2 (1962), 95-111.

¹⁶ Удаљцов А. Д. - Косминскиј Ј. А. - Вајнштајн О. Л., *Историја средњег века I*, Београд, 1950, 252.

¹⁷ Удаљцов-Косминскиј-Вајнштајн, н. д., 228.

¹⁸ Удаљцов-Косминскиј-Вајнштајн, н. д., 252.

¹⁹ Brandt M., *Ruske zemlje od XII stoljeća do Ivana Groznog*, (Grekov B. D., Brandt M., *Kijevska Rusija – Ruske zemlje od XII stoljeća do Ivana Groznog*), Zagreb, 1962, 591.

кав поступак се у феудалној терминологији назива инмедијатизацијом (понепосређивањем).²⁰

Ова појава, уз извесне специфичности, није била непозната ни у земљама под влашћу угарске круне, чија је феудална хијерархија била мање изграђена од Енглеске и Француске. На подручју једне од њених „споредних покрајина” – краљевине Славоније – *jobbágyok castri* са Загребачког поља (касније Туропоља) били су изузети испод власти славонског бана и подређени непосредно круни.²¹ Радило се дакле о једном процесу који је Босну захватио после западноевропских земаља, али пре Русије.

Поставља се питање да ли се то исто могло догодити у случају Павла Раденовића, отприлике пола века после браће Гргура и Владислава Павловића. На то се, додуше, може одговорити како су у наведеном случају потчињени босанског бана постали подложници краља Лајоша, пошто су изузети испод власти босанског бана, што кад је реч о Павлу Раденовићу очигледно није био случај. Он је, према тврђењу његовог противника, подједнако издао босанску краљевину и угарског краља.

У уцбеницима феудалног друштва, хијерархија сизерена и вазала се представља поједностављено као пирамида, на чијем челу стоји врховни сизерен. Односи унутар феудалне хијерархије били су, међутим, много сложенији. Из монографија феудалног друштва добро је позната појава двостручког вазалства.²² Овај феномен се јавља такође у босанском простору. Овде ћемо навести само један добро познати пример. Хрвоје Вукчић Хрватинић је у једном раздобљу свог живота био истовремено подложен босанском краљу Остоји и претенденту на угарски престо Ладиславу Напуљском.²³ Босански краљ Твртко II је био у последњем периоду своје владавине вазал угарског краља, а истовремено харачар турског султана.²⁴ Павле Раденовић би, према томе, могао да буде у исто време подложен босанском и угарском владару.

²⁰ Удаљцов А. Д., н. д., 228.

²¹ Rokay P., *A Túrmezei kerület, Vájmegyék és szabad kerületek, I-II, A Hajdú-Bihar megyei levéltár közleményei*, 27, 2001, 303-304.

²² Bloch, н. д., 39, 253-264; Kalmét Ž., *Feudalno društvo*, Sarajevo 1964, 64.

²³ Ђирковић С., *Босна*. 196-197.

²⁴ Živković P., *Tvrtko II Tvrtković*, Sarajevo, 1981, 82, 181, 188-189.

Томе би, додуше, на први поглед противуречила околност да је сам босански краљ био такође подложен угарском. Противуречност постоји, међутим, само на први поглед.

Посебно треба поменути формирање односа Павловића са угарским краљевима због области Конавала. Када је Радосав Павловић 1430. године хтео вратити од Дубровчана Конавле, они су се обратили за заштиту свом сизерену краљу Жигмунду тражећи од њега да их препоручи босанском краљу, султану и Сандаљу Хранићу, као и да сам зарати са Радосавом Павловићем. Краљ Жигмунд је услишио молбу Дубровчана, вазала своје круне, само делимично. Он их је уистину препоручио наведеним личностима, али није послао угарску војску против Павловића.²⁵ Поставља се питање да ли је Жигмунд поступио овако зато што се између Угарске и земаља Радосава из далековиде рачунице, из страха од Турака, или зато што се између Угарске и земаља Радосава Павловића, простирала област краља Твртка II? Не зна се. Он је у сваком случају одолео наговарању Дубровчана да из Сребреника пошаље против земаља Павловића свог војсковођу Матка Таловца.²⁶ После неколико година, као што ћемо видети, та суздржаност ће му се исплатити.

У сваком случају, сада је за вођење преговора на двор султана Мурата II у Једрену Жигмунд послао свог изасланика Стефана Бичкелеија од Зелнавара. Стефан, син Фабиана Бичкелеија, био је из ситноплемићке породице пореклом из места Сентпетер у Заладској жупанији. Од 1395. године ова породица се појављује као власник Зелнавара (град, или тврђава Зелна, данашња Зелина код Загреба) у Загребачкој жупанији.²⁷ Његова мисија се, међутим, због одбијања сул-

²⁵ *Diplomatarium*, 336-338, бр. 212; Ивић А., н. д., 28. О ометању веза између Дубровника и Угарске и постепеном приближавању Радосава Павловића Угарској; Боровић В., *Како је војвода Радослав Павловић продавао Дубровчанима Конавле (1423-1427)*, Годишњица Николе Чупића, 36 (1927), 94, 102-103, 105.

²⁶ Iorga N., *Notes et extraits pour servir à l'histoire de croisades*, II, Paris, 1899, 268, бр.; Ивић, н. д., 28; *Istorija srpskog naroda*, II, 231; Динић-Кнежевић, н. д., 93, 95, 97.

²⁷ Mályusz E., *Zsigmondkori oklevéltár, I (1387-1399)*, Budapest, 1951, 424, бр. 3883; 542, бр. 4925; Csánki D., *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*, III, A. Hunyadiak kora Magyarországon, VIII, Budapest, 1897, 135; Engel P., *Királyi hatalom és arisztokrácia viszonya a Zsigmond-korban (1387-1437)*, *Értekezések a történeti tudományok köréből*, Új sorozat, 83, Budapest, 1977, 170; *Magyar világi archontologia 1301-1457*, Budapest, I, 1996, 465; II, 36.

тана Мурата II, који је хтео да му се Дубровчани обратe непосредно, завршила без успеха.²⁸

Други Жигмундов изасланик, упућен код султана, био је Италијан Бенедикт Фулков из Форлија, уједно посланик господара Милана Филипа Марије Висконтија на Порти.²⁹ Познато је, да су у ово време краљ Жигмунд и милански господар били у савезу против Млетачке Републике.³⁰ С друге стране, Филипо Марија је, настављајући политику својих претходника, одржавао добре односе са Турцима.³¹ Бенедикт Фулков ће затим учествовати у мешовитој комисији, која је имала задатак да утврди штете које је Радосав Павловић нанео Дубровчанима у Конавлима.³²

Односи између сизерена и вазала били су много сложенији него што то поједностављено замишљамо у облику пирамиде. Положај Павловића је компликовало, што је босански краљ у исто време био истовремено султанов вазал. На тај начин, Радосав Павловић је био и непосредни вазал султана, али такође посредни, као вазал његовог вазала.³³ Сличан је био случај са Сандаљем Хранићем. Он је имао исте сизерене као и Радосав Павловић.³⁴ Вазали истог сизерена се називају у феудалној терминологији перовима, од латинске речи *peres* - једнаки.³⁵ Радосав Павловић и Сандаљ Хранић су, дакле, били перови. Сандаљ је, међутим, био такође вазал угарског краља у Хуму. Када је 15. марта 1435. године Сандаљ Хранић умро, избио је рат између његовог синовца и наследника Стефана Вукчића Косаче и угарског краља Жигмунда који је хтео да врати Хум угарској круни, којој је ова земља у време краља Лајоша I припадала.³⁶ У тој борби на страну Жигмунда стао је и босански краљ Твртко II, који се уз

²⁸ *Историја српског народа*, II, 231.

²⁹ Јиречек К. Ј., *Наспојање старих Дубровчана око проширења граница*, Зборник Константина Јиречека, I, Посебна издања САНУ, 326, Београд, 1959, 307-314.

³⁰ Áldásy A., *Zsigmond király viszonya Milanóhoz és Velencéhez római útja idejében*, *Értekezések a történeti tudományok köréből*, Budapest, 1909, XII/4, 59, 79;

³¹ Динић-Кнежевић, н. д., 95, 97.

³² *Diplomatarium*, 374, бр. 228; Ивић А., н. д., 33.

³³ Јиречек, н. д., 310.

³⁴ *Историја српског народа*, II, 21.

³⁵ Bloch, н. д., 39, 253-260; Калмет, н. д., 64.

³⁶ Ђирковић С., *Херцег Стефан Вукчић Косача и његово доба*, Посебна издања САНУ, CCCLXXV, Одељење друштвених наука, 48, Београд, 1964, 8-11.

мађарску помоћ тек вратио у Босну, и Радосав Павловић.³⁷ „Радосав је током ове борбе заузео неке делове јужних крајева области Стефана Вукчића, где су територије Павловића и Косача дубоко залазиле једна у другу и местимично биле измешане.”³⁸ На тај начин акција угарског краља омогућила је Радосаву Павловићу да оствари своје интересе.

Како с друге стране Жигмунд није помогао Дубровчанима против Радосава Павловића у рату око Конавала 1430. године, тако га сада они нису помогли против Стефана Вукчића Косаче. Сада се краљу Жигмунду исплатила ранија суздржаност, који није хтео да за вољу Дубровчана, помажући им, огорчи Радосава, који је, по свој прилици, располагао већом ефективном оружаном снагом од Дубровачке Републике, која је чак и за заштиту своје територије обично доводила најамнике са стране.³⁹ Дубровчани су 7. марта 1440. године обавестили краљицу Елизабету, удовицу угарског краља Алберта Хабсбуршког да је Стефан Вукчић „omnestenutas vaivode Radosavi fere occupavit”.⁴⁰

Поклоничко посланство Дубровачке Републике чији чланови су били Никола Кабужић, Влах Рањина и Алојз Растић добило је од своје владе упутство да тражи од новог угарског краља Владислава И Јагелонца да препоручи Дубровчане Иванишу Павловићу.⁴¹ Не располажемо повратном информацијом да ли је краљ Владислав поступио према жељи Дубровчана, али ако и јесте, то је, вероватно, био његов, ако не и први, али последњи контакт са Павловићима. Он је већ 1443. кренуо у борбу против Турака, која ће се завршити, као што је познато, његовом погибијом код Варне, 11. новембра 1444.⁴²

³⁷ Рокаи П., *Последње године балканске политике краља Жигмунда (1435-1437)*, Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду, XII/1 (1969), 100-103. Живковић, Твртко II, 176, напомена 83. подмеће ми да сам рекао Рокаи, н. д., 102 „kako se Tvrtko II vratio u Bosnu sredinom maja te godine, точније 11. toga mjeseca” иако ја кажем да се он „вратио почетком (разређено, подвучено РП), маја (до 11.)”. Из података, наведених од Живковића уосталом не следи нужно да је Твртко II већ 1. маја био уистину у Босни. Мишић С., *Хумска земља у средњем веку*, Београд, 1996, 88-91.

³⁸ Ђирковић, *Херцег Стефан*, 8-11; *Историја српског народа*, II, 231.

³⁹ Ђирковић С., *Вестио Броља ди Лавело као извор за историју Босне и Дубровника*, Историјски часопис, XII-XIII (1962), 173-175.

⁴⁰ *Diplomatarium*, 429, бр. 259.

⁴¹ *Diplomatarium*, 439-443, бр. 266.

⁴² Dabrowski J., *Wladyslaw I Jagiellonczyk na Wegrzech (1440-1444)*, Warszawa, 1922; Крекић Б., *Учешће Дубровника у ратовима против Турака 1443 и 1444* Зборник радова Византолошког института, 2 (1953), 155.

PETAR ROKAI

THE PAVLOVIĆ FAMILY AND THE HUNGARIAN KINGS

Summary

From the end of XIV until the forties of the XV century, the three generation of the Bosnian feudal families of Pavlović maintained the relation with the Hungarian kings. Those relations were either friendly or full of animosity. Head of the Pavlović family, Pavle Radenović, using the fight between Bosnian and Hungarian kings, worked in order to extend his land. Afterwards, obliged to take the stand, he mostly supported the enemies of the Hungarian kind Sigismund of Luxemburg, Ostoja, Tvrtko II and Ladislavus of Naples. Only in 1411 Pavle Radenović made peace with Sigismund: he subjugated himself to him. It seems that the Hungarian ruler tried to mediate, through his deputies between Dubrovnik and Pavle Radenović in purchase of the Radenović's part of Konavle.

According to the citizens of Dubrovnik and Sandalj Hranić, Pavle Radenović was killed because he was not loyal to the Hungarian king. This intentional explanation, however, points out to the conclusion regarding the subjugation of Pavle toward the Hungarian king. The main point in the relations of Pavle's son Radosav and Hungarian king Sigismund was the region of Konavle. When Radosav retried to take Konavle, upon the request to the citizens of Dubrovnik, Sigismund sent two of his deputies to mediate in Andrinopolis by the sultan.

In the struggle for Sandalj's heritage, Radosav was on the side of the Hungarian king and enemy of the Sandalj's heir, Stefan Vukčić Kosača. The fact that the citizens of Dubrovnik asked from the new king, through their deputies, to be recommended to the Ivaniš Pavlović, testifies about the good relations between Sigismund's heir on the Hungarian throne Vladislav I of Jagellony and Radosav's son Ivaniš.